

Ada Łobożewicz
Instytut Kultury Polskiej
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Warszawski

Staropolskie kalendarze w działaniu. Siedemnastowieczne kalendarze osobiste Bazylego Łuszczewskiego i Ludwika Mikołaja Grabiańskiego

STRESZCZENIE

Często kojarzone z intelektualnym obskurantyzmem, staropolskie kalendarze astrologiczne stały się synonimem mało wartościowej literatury „groszowej”, kupowanej w kramach i w sprzedaży obwoźnej. Bez względu na odmienne wartościowanie ich społecznej roli, wśród badaczy epoki staropolskiej panuje zgoda co do tego, że na przestrzeni XVII i XVIII wieku były one istotnym fenomenem kulturowym, a dla wielu ówczesnych czytelników jedynym – poza książką religijną – kontaktem z medium druku.

Choć praca ta oferuje opracowanie dziejów kalendarzy na terenie Rzeczypospolitej w epoce nowożytnej z uwzględnieniem materialnych i socjoekonomicznych kontekstów ich produkcji i dystrybucji, skupiam się w niej przede wszystkim na śladach praktyk czytelniczych, rekonstruując ich rozmaite konteksty.

Z tego powodu, główny trzon pracy stanowią dwa studia przypadku poświęcone sześciu egzemplarzom kalendarzy znalezionych w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, a dawniej należących do Bazylego Łuszczewskiego i Ludwika Mikołaja Grabiańskiego, których udało mi się zidentyfikować na podstawie treści ich własnych notatek, umieszczonych na czystych stronach tych kalendarzy.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów. Rozdział pierwszy nakreśla ramę metodologiczną, nazywaną tu „archeologią zatroskania”, gdzie drugi człon opisuje przedmiot badań, nawiązując do zaproponowanego przez Martina Heideggera pojęcia „zatroskania” (*Besorgen*), a pierwszy wskazuje na inspiracje teoretyczne, ułożone zarówno w pojmowanej metaforycznie „archeologii kulturowej”, jak i we współczesnych nurtach

w obrębie archeologii, przede wszystkim „zwrocie ku rzeczom”. W rozdziale tym omawiam związki współczesnej archeologii z antropologią i historią kultury, a także wskazuję na inspiracje interdyscyplinarne. Rozdział drugi stanowi obszernie sprawozdanie ze stanu badań nad literaturą kalendarzową z uwzględnieniem kontekstu brytyjskiego, francuskiego, włoskiego i niemieckiego oraz podsumowanie dziejów tego gatunku na ziemiach polskich w latach 1474-1800. Trzeci i czwarty rozdział składają się z dwóch studiów przypadku, obejmujących kolejno cztery kalendarze na lata 1668, 1669, 1670 i 1671, niegdyś należące do Bazylego Łuszczewskiego, oraz dwa kalendarze na lata 1696 i 1701, należące do Ludwika Mikołaja Grabiańskiego. W rozdziałach tych proponuję dwa różne odczytania zapisków dokonanych przez obu mężczyzn i wyłaniających się z nich odmiennych sposobów „zatroskania”. Pierwszy z nich określam jako „oikologiczny”, łączy się on bowiem z domem, rodziną i zadomowieniem, drugi z kolei jako „dynamiczny”, ze względu na „sieciewość” zapisków Grabiańskiego i ich duże skomplikowanie w planie czasoprzestrzennym. W końcowym rozdziale przyglądam się kalendarzom z perspektywy medialnej, analizując ich specyficzną formę graficzną mającą podstać listy ujętej w tabelę, oraz omawiam powody, dla których gatunek ten stracił na popularności w drugiej połowie XIX wieku, wiążąc ten fakt z narodzinami tzw. „kultury spektaklu”.

Łącząc różne tradycje naukowe – w tym elementy mikrohistorii, antropologii druku i piśmiennosci, socjologicznej teorii czasu oraz badań z nurtu „zwrotu ku rzeczom” – w rozprawie przede wszystkim kładę nacisk na antropologiczne rozumienie praktyki kulturowej, jaką było korzystanie z drukowanego kalendarza oraz jej implikacje dla pracy pamięci, racjonalności i autorefleksji oraz postrzegania czasu.

Ada Loboiewicz